

בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר

הרא"ש הסביר את דעת רש"י, אך חלק עליו וכתב שעלות השחר של יום י"ד הוא העיתוי הקובע גם לבן עיר שהלך לכרך:

רא"ש שם פרק ב סימן ג:

ולא רצה (רש"י) לפרש מלתיה דרבא גם אבן עיר שהלך לכרך, דלא מסתבר למימר שאם ישנו בכרך ביום י"ד שחלה עליו חובת קריאת מוקפין וישאר שם יום ט"ו ויקראה עמהם או אף אם יחזור לעירו יקרא בחמשה עשר, כיון דעדיין לא הגיע זמן קריאת מוקפין למה תחול עליו חובת קריאתו? זהו סברת רש"י. מיהו לישנא דהש"ס משמע דרבא קאי אכולה מתניתין, וכן מוכח בירושלמי. ויש ליישב דברי רבא אכולה מתניתין וכמו שמועיל לבן כרך להיות כבן עיר כשעמד שם ליל ארבעה עשר ומקצת היום שהוא זמן קריאתה של בני העיר וחלה עליו חובת קריאתו, כמו כן מועיל לבן עיר שהלך לכרך ועמד שם עד מקצת יום י"ד, כיון שבזמן חיוב קריאת בני מקומו אינו עמהם נסתלק מעליו חובת קריאת אנשי מקומו, ונכלל עם בני הכרך להתחייב בזמן קריאתו, וקרינן ביה מוקף בן יומו כיון שהוא בכרך בזמן קריאת בני עירו ונסתלק מעליו חובת מקומו הקוראים ביום י"ד, וקרינן ביה מוקף בן יומו, ואף אם יחזור לעירו יקרא ביום ט"ו.

❖ **חזה דעתך, מהי כוונת רבא באמרו 'שעתיד לחזור'?**

2. "דעתו לחזור"

מדברי בעל המאור עולה שקביעת היום תלוי במיקום בו האדם נמצא בפועל בעלות השחר של י"ד באדר:

בעל המאור על הרי"ף שם דף ו עמוד א:

הכי נקטינן פירושא דמימרא דרבא אבן כרך שהלך לעיר קאי שאם עתיד לחזור למקומו בליל י"ד קורא כמקומו בט"ו כיון **שלא נשתתה שם עד שיאיר מזרח** שהוא זמן קריאת המגילה ביום אבל אם אין עתיד לחזור בליל י"ד **ונשתתה שם** עד שיאיר המזרח הרי הוא פרוז בן יומו וקורא עמהם בי"ד.

לעומת זאת, כתב הרא"ש בדעת הרי"ף:

רא"ש שם:

הרב אלפס כתב ולא שנו אלא שעתיד לחזור בלילי ארבעה עשר ונתעכב ולא חזר, ואשמועינן **שהדבר תלוי בכוונתו בשעה שיצא מביתו**, אם היה בדעתו להיות לילי י"ד בביתו הרי הוא כמקומו **אף אם נתעכב שמה**, אבל אם אינו עתיד לחזור בלילי ארבעה עשר קורא עמהם.

וביאר החזון איש שאין הכוונה דווקא לזמן היציאה מביתו:

חזון איש אורח חיים סימן קנא:

ואף שלשון הרא"ש דאזלינן בתר דעתו בשעת צאתו מביתו, אין הכוונה שאם נשתנה דעתו קודם ליל י"ד אזלינן בתר מחשבתו בשעת צאתו מביתו... שאין סברא כלל שאם בכניסת י"ד דעתו של בן עיר להיות בכרך גם בט"ו יהיה כבני עירו משום שחשב בצאתו מביתו לשוב, או בן כרך שהוא בעיר ודעתו שלא לשוב בי"ד יהיה כבן כרך משום מחשבתו ראשונה שהיתה לשוב... אלא ודאי בתר התחלת החיוב היינו צאת הכוכבים של י"ד אזלינן ואז מכריעין דינו כפי דעתו אם הוא פרוז או מוקף.

הקדמה:

בשושן הבירה, בה נס חג הפורים התרחש, תקנו לקרוא את המגילה בט"ו באדר. בשביל לחלוק כבוד לארץ ישראל שהייתה שוממה באותו הזמן, קבעו חז"ל שגם בערים המוקפות חומה מימי יהושע בן נון יקראו בט"ו, היות ויש בהן קדושה יתירה משאר ארץ ישראל. הקדושה שבערים המוקפות חומה מבטאת את המעלה המיוחדת של עם ישראל, שדווקא כאשר הוא 'עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב', יכול הוא לזכות להיות אור לגוים, ולהשפיע על העולם.

שאלה: חייל שיצא לחופשה באמצע יום י"ד באדר (לאחר קיום מצוות פורים דפרזים) והגיע לירושלים במהלך ליל ט"ו באדר, האם הוא מתחייב שנית במצוות הפורים?

א. מקור הדין

נאמר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יט עמוד א:

משנה: בן עיר (שקוראים בה בי"ד) שהלך לכרך (שקוראים בו בט"ו) ובן כרך שהלך לעיר, אם עתיד לחזור למקומו - קורא כמקומו, ואם לאו - קורא עמהם.

גמרא: אמר רבא: לא שנו אלא שעתיד לחזור בלילי ארבעה עשר, אבל אין עתיד לחזור בלילי ארבעה עשר - קורא עמהם. אמר רבא: מנא אמינא לה (מהיכן זה נלמד)? דכתיב 'על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרוזות', מכדי כתיב היהודים הפרזים, למה לי למיכתב 'היושבים בערי הפרוזות'? הא קמשמע לן: דפרוז בן יומו נקרא פרוז (אדם הנמצא בעיר ליום אחד נחשב כבן עיר). אשכחן פרוז, מוקף מנא לן? סברא הוא, מדפרוז בן יומו קרוי פרוז - מוקף בן יומו קרוי מוקף.

1. עלות השחר של י"ד קובע רק לגבי בן עיר או גם לגבי בן כרך?
רש"י פירש שדברי רבא מתייחסים לבן כרך שהלך לעיר, שרק לגבי עלות השחר של יום י"ד הוא העיתוי לקביעת חיובו:

רש"י שם:

לא שנו - דבן כרך שהלך לעיר ועתיד לחזור למקומו קורא בחמשה עשר ולא בארבעה עשר.

אלא שעתיד לחזור בליל ארבעה עשר - **אם קודם עמוד השחר יצא מן העיר**, הוא דקתני שאינו צריך לקרות עמהם בלילי ארבעה עשר, אף על פי שעודנו שם, הואיל וביום לא יהיה שם - אין זה אפילו פרוז בן יומו.

אבל אין עתיד - לצאת משם בלילה, דהשתא הוי פרוז לאותו יום אף על פי שעתיד לחזור למחר - ליום אחד נקרא פרוז, וקורא עמהם בין בלילי ארבעה עשר בין בארבעה עשר, והוא הדין לבן עיר שהלך לכרך, אם עתיד לחזור בלילי חמשה עשר, שלא יהא שם ביום חמשה עשר - לא הוי מוקף ליומו, וקורא בארבעה עשר כחובת מקומו ואף על פי שהוא בכרך, אבל אין עתיד לחזור בלילי חמשה עשר - אין צריך לקרותה בארבעה עשר, וממתין וקורא עמהם, אף על פי שסופו לחזור לאחר זמן.

❖ **חשוב, מדוע פירש רש"י את דברי רבא רק לגבי בן כרך שהלך לעיר?**

הרמב"ם כתב:

רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק א הלכה י':

בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר אם היתה דעתו לחזור למקומו **בזמן קריאה** ונתעכב ולא חזר - קורא כמקומו. ואם לא היה בדעתו לחזור אלא **אחר זמן הקריאה** - קורא עם אנשי המקום שהוא שם.

וכן פסק השולחן ערוך (אורח חיים סימן תרפח סעיף ה) כלשון הרמב"ם.

❖ **מהי כוונת הרמב"ם באומרו 'זמן קריאה', האם הכוונה לזמן הקריאה במקום בו הוא נמצא או במקום שממנו יצא?**

וביאר הכסף משנה:

כסף משנה שם:

על כורחך יש לנו לפרש דברי רבינו שכוונת דבריו באומרו בזמן הקריאה בזמן קריאת המקום שהוא בו עתה.

אולם, בפירוש המשניות כתב הרמב"ם:

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת מגילה פרק ב משנה ג:

אם היה דעתו לחזור למקומו **בליל ארבעה עשר** ונתעכב אז קורא כמקומו. ואם אין הדבר כן קורא עמהן. והלכה כר' מאיר.

דייק מכך האליה רבה:

אליה רבה סימן תרפח אות יא:

שוב עיינתי בפירוש המשנה לרמב"ם... ומזה תמהני על המגיד ובית יוסף שפירשו דעת הרמב"ם כרש"י. אלא נראה לי פירוש המיימוני (הרמב"ם) מה שכתב 'בזמן קריאה' רצונו לומר ליל י"ד שהוא **זמן קריאה לרוב עולם**... ולפי זה צריך לומר בבן עיר שהלך לכרך ודעתו לחזור ליל י"ד קודם אור יום, אף שנתעכב שם ולא חזר, אפילו הכי קורא בליל י"ד (עמהם).

ב. התחייבות פעמיים במצוות הפורים

נאמר בירושלמי:

תלמוד ירושלמי מסכת מגילה פרק ב הלכה ג:

רבי בון בר חייא בעי: בן עיר שעקר דירתו לילי חמשה עשר (ועבר לכרך) נתחייב כאן וכאן, ובן כרך שעקר דירתו בליל חמשה עשר (ועבר לעיר) נפטרי מכלא ומכאן.

הרשב"א הביא בכך מחלוקת:

חידושי הרשב"א מסכת מגילה דף יט עמוד א:

ולענין בן כרך שהלך לעיר ואין דעתו לחזור למקומו בליל י"ד וקרא עמהם אם חזר למקומו בליל י"ד כתבו בתוספות שאין סברא שיחזור ויקרא פעם שנית עם בני הכרך שכבר נפטרי, אבל בירושלמי מצאתי שהוא חייב... אלמא אפילו בן עיר שהיה פרוז בכל עת וקרא במקומו ואח"כ נמלך ועקר דירתו בליל י"ד והלך לכרך - הרי הוא צריך לחזור ולקרות שנית עמהם. וכל שכן בן כרך שהלך לעיר שלא נעשה פרוז אלא ליומו, כשהוא חוזר בליל י"ד לדירתו, שצריך לשנותה פעם שנייה עמהם.

הגרצ"פ פראנק סייג את דברי הירושלמי:

שו"ת הר צבי אורח חיים ב סימן קיח:

ולכן נקט (הירושלמי) לשון עקר דירתו שהפירוש הוא שעקר דירתו לגמרי מעירו ונעשה דייר קבוע בכרך, דהשתא לאו מכח ריבויא קא אתינן עליה לחייבו בט"ו, אלא מעיקר הדין משום דבן מוקף ממש הוא ולא שייך בו לומר דאין לך בו אלא חידושו, ולכן גם בשכבר יצא מתחייב שנית, דמכיון שהוא מוקף גמור שפיר מתחייב שנית ככל שאר המוקפים.

לעומת זאת, כתב הגרש"ז אויערבך שמתחייב פעמיים גם ללא עקירה:

שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן כג:

גם מה שכתב הגרצ"פ זצ"ל... לעניות דעתי צריך עיון... ועצם המקום גורם את שינוי הדין, ושורת הדין היה מחייב להתנהג כמנהג המקום שהוא נמצא שם אפילו אם רק נכנס שם לשעה פורתא, אלא כיון דכתיב היהודים הפרזים וגם היושבים, לכן אזלינן נמי בתר גברא ומצרכינן להיות שם בלילה ובתחלת היום... לכן נראה דאין שום חילוק בין דעתו להשתקע שם או להיות שם רק לאותם הימים בלבד, דכיון שהמקום שהוא מוקף חומה גורם לחייבו וכל שדעתו להיות שם ביום ט"ו אין לך אלא מקומו ושעתו.

❖ **חשוב, האם ניתן להיפטר מכל מצוות הפורים ב"ד ובט"ו?**

כתב הילקוט יוסף:

ילקוט יוסף סימן תרפח - כרכים המוקפים חומה סעיף ח:

תושב ירושלים שנסע מירושלים לתל אביב ביום י"ד באדר בבוקר, ושהה שם עד יום ט"ו באדר בשעת עמוד השחר, נפטר לגמרי מלחוג את הפורים בכלל, שהרי ביום י"ד אדר בעמוד השחר היה בירושלים, וביום ט"ו אדר בעמוד השחר היה בתל אביב, ולכן נפטר מכל מצוות היום.

מאיך יש שכתבו, שלעולם יתחייב כפי מצבו בעלות השחר של י"ד:

שו"ת תפילה למשה חלק ב סימן נד:

תושב תל אביב שנסע לירושלים ונמצא שם בליל י"ד אפילו דעתו לחזור לת"א ביום י"ד אחר עלות השחר קורא את המגלה בליל י"ד וביום י"ד אע"פ שהוא בירושלים שהיא מוקפת חומה.

ג. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו תורת המחנה:

תורת המחנה חלק ג פרק נה תשובה יג:

- חייל המתעתד לשנות את מיקומו מעיר לכרך או להפך, ישתדל מאוד לתכנן את צעדיו מראש כך שלא יכנס לספקות, ויקפיד שתהיה דעתו חלוטה היכן יימצא בפורים.
- בן כרך שהלך לעיר והיתה דעתו הן בשעת צאתו והן בליל י"ד להיות שם בי"ד ואכן היה שם בעלות השחר של יום י"ד, הוקבע דינו לפרוז, ועליו לקרוא מגילה בליל י"ד וביומו אפילו הוא נמצא בכרך באותה שעה.
- בן עיר שהלך לכרך קודם י"ד והיתה דעתו הן בשעת צאתו והן בליל י"ד להישאר שם בט"ו ואכן היה שם בעלות השחר של יום ט"ו, הוקבע דינו למוקף ויקרא מגילה בט"ו ללא קשר עם מקום הימצאו בשעת הקריאה.
- לעומת זאת, בכל מקרה אחר (כגון שדעתו בשעת צאתו היתה שונה מדעתו בליל י"ד, או ששינה תכניתו ויצא מהמקום קודם עלות השחר, וכד'), וכן במקרה שבו עיר היה בעירו ביום י"ד, ובליל ט"ו עבר לכרך, ראוי לחוש לכל השיטות ולנהוג פורים הן בי"ד והן בט"ו, אך לא יוכל לברך את ברכות המגילה ולקרותה עבור אחרים, אלא יהיה עליו לשמוע את הברכות והקריאה מאחר.

